

نقش خدااباوری زوجین در استحکام خانواده

معصومه پران سعدی^۱

چکیده

نهاد خانواده و عوامل مؤثر در تربیت و استحکام آن از مباحثی است که در آموزه‌های دینی مورد توجه جدی قرار گرفته است. در متون دینی توصیه‌های اخلاقی و اعتقادی و عبادی زیادی وجود دارد که التزام به آنها باعث تقویت و تربیت و استحکام خانواده می‌شود. خداوند متعال انسان را آفرید و مقرر فرمود که فرزندان آدم در کره خاکی زندگی کنند. لازمه زندگی تلاش و کوشش بود و بدیهی است که آدمی پس از فعالیت و کار خسته می‌شود به همین مناسبت خداوند شب را بیافرید تا همه آدمیان شب هنگام به خواب و استراحت بپردازند. به عبارت دیگر همانطور که کار و تلاش یک اصل اساسی است خواب و استراحت هم یکی از واقعیت‌های زندگی است.

کلیدواژه‌ها: استحکام خانواده، خدااباوری، خانواده، زوجین

^۱ - طلبه پایه ۷، مدرسه علمیه غدیریه، شماره تماس ۰۹۱۶۴۸۵۱۴۱۸

مقدمه

در رابطه با عوامل تاثیر گذار در استحکام، تقویت و تربیت خانواده این سوال مطرح است که التزام به آموزه‌های اعتقادی و عبادی چه نقشی در تقویت بنیان‌های خانواده به ویژه در تربیت اخلاقی و معنوی آنان دارند. برای هر فرد مسلمان و معتقد روشن است که پرستش و ارتباط معنوی با خالق متعال، جوششی است از اعماق وجود انسان که شعاع نورش، زندگی و اجتماع را نورانی می‌نماید و به زندگی معنا و مفهومی صحیح می‌دهد. خاستگاه پرستش فطرت پاک و بی‌آلایش و جوهره ذاتی و حقیقی انسان بوده که اگر به صورت صحیح راهبری شود، انسان را به اهداف بلندش که همانا سعادت است، متصل می‌سازد. به همین سبب ترویج عبادت و اشاعه سنت ارزشمند نیایش به درگاه حضرت حق، سرلوحه تعلیم همه انبیا بوده است.

از سپیده دم تاریخ بیش از آنکه انسان بداند که چگونه برای خود خانه بسازد یا خوراک و پوشاک فراهم آورد درباره آفریننده خود اندیشده است و نخستین اندیشه او در اولین لحظه شعور و احساس اندیشه درباره آفریننده جهان بوده است. اینکه خود از کجا آمده و به کجا خواهد رفت. اندیشه درباره خدا با سرشت آدمی آمیخته است. جهان بی خدا و انسان بی اندیشه خدا وجود ندارد. بی خدا نمیتوان بود چه بخواهیم و چه نخواهیم دانسته یا نا دانسته سجده گر درگاه خداییم. اگر عاشق زیبایی هستیم خدا را سجده می‌کنیم. زیرا خداوند آفریننده زیبایی و خود زیبایی است. اگر طالب حق و حقیقت و جستجو گر آنیم در واقع خدا را جستجو می‌کنیم و در پی خدا می‌رویم. اگر در بند عدل و داد و انصاف و مروتیم، خواهان خدا هستیم. زیرا خداوند عادل است. و بزرگترین دادگر است و عادل یکی از نام‌های اوست. با آنکه سراسر هستی جلوه گاه هستی خداست، منکران خداوند همیشه وجود داشتند و در هر زمان حجتی آورده اند که بطلان آن در بطن آن بوده است. خداوند زاییده اندیشه آدمی است تا در دنیای فانی به خود تسلا داده باشد و به خواب و خیال جهان جاوید پس از مرگ، با حوران و پریان بهشت دل

خوش شود. اما اینان فراموش کردند که «دین‌هایی نیز بوده است که مژده نیستی داده اند. از بهشت و دوزخ یا زندگانی جاوید دم نزده اند زیرا به روح اعتقاد نداشته اند و چنین دین‌هایی از ادیان آسمانی بیشتر پیرو داشته است. دیانت بودایی از انگونه است.» (کسائی، علی اکبر، خداباوری در دین و فلسفه، نشر و پژوهش‌های اسلامی، ۱۳۹۲)

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- استحکام

استحکام در لغت به معنای: «استواری، پا بر جایی معنای اصطلاحی: میزان نیروی قابل تحمل در برابر گسسته شدن یا پاره شدن.» (معین، محمد، فرهنگ معین، ۱۳۵۱)

۱-۲- خانواده

خانواده به معنای «اهل خانه، اهل البیت، به عنوان یک گروه واحد اجتماعی در برگیرنده بیشترین، عمیق‌ترین و اساسی‌ترین مناسبات انسانی است» (معین، محمد، فرهنگ معین، ۱۳۵۱)

۱-۳- خداباوری

خداباوری به معنای «خدا انگاری، یکتاپرستی گزینشی. معنای اصطلاحی: در کلی‌ترین حالت به معنای باور به وجود حداقل یک خدا یا الهه می‌باشد.» (معین، محمد، فرهنگ معین، ۱۳۵۱)

۱-۴- زوجین

به معنای «زن و شوهر، جفت معنای اصطلاحی: دو موجودی که در کنار یکدیگر قرار گیرند و بر اساس برنامه ای معین، هدفی مخصوص داشته باشند.» (دهخدا، علی اکبر، لغتنامه دهخدا، ۱۳۰۹)

۲- نقش اعتقادات دینی در تحکیم خانواده

در قرآن، خانواده "فراموشخانه رنج های روزانه" است. «وَمِنْ آيَاتِهِ أَنْ خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ» (سوره روم / آیه ۲۱) و باز یکی از آیات (لطف) او آن است که برای شما از جنس خودتان جفتی بیافرید که در کنار او آرامش یافته و با هم انس گیرید و میان شما رأفت و مهربانی برقرار فرمود. در این امر نیز برای مردم بافکرت ادله‌ای (از علم و حکمت حق) آشکار است.»

آنجا که فرمود: «أَنْفُسِكُمْ أَزْوَاجًا لِتَسْكُنُوا إِلَيْهَا...» تعبیر «لِتَسْكُنُوا» در آیه فوق مبین علت خلقت همسر برای انسان است. در این تعبیر، حرف لام، تعلیل را می‌رساند و "تسکنوا" علت آفرینش زن و مرد برای یکدیگر است. بنابراین، انسان در کنار جنس مخالف -همسر- آرامش می‌یابد.

برخورداری همسران از باورهای دینی و اعتقادی در تحکیم خانواده تأثیر اساسی دارد. بیگانگی و بی‌توجهی آنها به اعتقادات و باورهای مذهبی، باعث مشکلات جدی در زندگی خواهد شد. قرآن کریم می‌فرماید: هر کس از یاد و ذکر من رویگردان شود در زندگی سختی قرار خواهد گرفت. «وَمَنْ أَعْرَضَ

عَنْ ذِكْرِ فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى » (سوره طه / آیه ۱۲۴) و هر کس از یاد من اعراض کند همانا (در دنیا) معیشتش تنگ شود و روز قیامتش نابینا محسور کنیم.

پر واضح است که ذکر و یاد خداوند، از باور و اعتقاد درونی به خالق هستی و ایمان به توحید بر می‌خیزد. قرار گرفتن در زندگی سخت و ناگوار می‌تواند به دلیل حرص، ترس و اضطراب حاصل از این رویگردانی باشد.

روی گردانی از باورهای دینی و اعتقادی، آرامش و لذت را از زندگی می‌ستاند و موجب حیرت و سرگردانی و احساس پوچی می‌شود. ممکن است علی‌رغم امکانات مادی و رفاهی خوبی که دارد، اما زندگی آرام و مطمئنی نداشته باشد.

در رابطه با تأثیر باورهای دینی بر آرامش روان علاوه بر آموزه‌های دینی، پژوهش‌های روان‌شناختی متعددی انجام گرفته که در ادامه بحث به آنها خواهیم پرداخت؛ در این قسمت از بحث فقط به چند نمونه از آنها اشاره می‌کنیم.

شریل و لارسون در پژوهش‌های متعددی که روی افراد بیمار انجام دادند، دریافتند که اعتقادات مذهبی و باور به خداوند در بهبودی سریع‌تر ناراحتی‌ها دخالت دارد و بهبودی در افراد مذهبی به مراتب سریع‌تر و موفق‌تر از افرادی است که اعتقادی به خداوند ندارند. همچنین آقای پیترسون در مقاله خود با عنوان «جایگاه ایمان مذهبی در بهداشت روانی» نتیجه می‌گیرد که ایمان به خداوند و باور مذهبی در دوره‌های دشوار و تحمل‌ناپذیر از جمله در گرفتاری بدنی و روحی، به انسان آرامش می‌دهد.

یکی از پایه‌های ازدواج، مودت و علاقه زن و شوهر نسبت به یکدیگر است. زن و شوهر، خوبی‌ها و نقاط مثبت یکدیگر را مورد توجه قرار داده و از صمیم قلب یکدیگر را دوست می‌دارند. هر یک از آنان، دیگری را نعمتی ارزشمند است جانب خدا و وسیله انس و الفت و دلگرمی و شریک زندگی می‌شمارد

۴-۲-۴ - زمینه‌سازی موقعیت

حالات و ویژگی‌های رفتاری انسان‌ها در بستر شرایط و موقعیت می‌روید و از آنها تأثیر می‌پذیرد. از این رو موقعیت‌های مختلف، زمینه‌ساز و بسترساز خوبی برای شکل‌دهی رفتارها و حالات انسان‌ها می‌باشند. مهیا کردن زمینه‌های مناسب و موقعیت‌های مطلوب، به‌مثابه عامل تسهیل‌کننده‌ای برای ظهور رفتارها و کردارهای مطلوب است.

در بحث تربیت معنوی فرزندان و در بحث تأثیرگذاری تربیتی - معنوی والدین بر فرزندان، توجه به اصل مذکور حیاتی می‌باشد. پدر و مادر با التزام به عبادات و اعمال معنوی و به دنبال آن جذب و قبول فرزندان در جمع صمیمی و معنوی خود، زمینه تحول رفتاری کودکان را فراهم می‌نمایند. وقتی پدر سعی می‌کند شرایط اقامه نماز و قرائت قرآن را با تهیه سجاده زیبا برای فرزندان و یا مکان مناسب برای نماز و دعا، آماده سازد، در واقع زمینه را برای مشارکت فرزند آماده کرده است. حتی برخی والدین پا را فراتر گذاشته و مرتب فرزندان را در این امر تشویق مادی و کلامی می‌کنند؛ بلکه به صورت مستقیم و غیرمستقیم صحبت از افراد و بچه‌هایی می‌کنند که علاقه‌مند به معنویت و عبادت هستند.

پرواضح است که در این موقعیت‌ها و بسترها، انگیزه کافی برای فرزندان وجود دارد تا خود را هم‌رنگ والدین کنند به ویژه اگر شرایط به گونه‌ای باشد که فرزندان بدون هیچ مشکلی بتوانند در مسائل عبادی مشارکت کنند. به عنوان مثال، در خانواده‌ای که دختر و پسر جوان و نوجوان حضور دارند و چه‌بسا ممکن است در خواب یا بیداری محتمل شوند و غسل جنابت نیاز داشته باشند، پدر و مادر حتی بایستی شرایطی فراهم کنند که فرزندان بدون خجالت و بدون دردسر، بتوانند خود را طاهر کنند و آماده انجام وظایف شرعی شوند.

نکته‌ای که در انتهای این بحث باید تذکر دهم این است که گرچه تکرار و استمرار در اثرگذاری و نقش‌آفرینی اهمیت زیادی دارد، به‌طوری که ما خیلی از عبادت‌ها را تکرار می‌کنیم و برخی از آنان مثل نماز و ذکرهای آن را روزانه تکرار می‌نماییم؛ حتی در روان‌شناسی تبلیغات، تکرار و استمرار از اصول تبلیغات شمرده شده و کارایی زیادی برای آن ثابت شده است؛ اما اگر در تکرار جذابیت و تنوع و نوآوری وجود نداشته باشد، ممکن است تأثیر منفی بگذارد و این امر در رابطه با تربیت فرزندان می‌باید به صورت جدی مورد توجه قرار گیرد.

به عنوان مثال، اگر والدین فرزندان را به طور مرتب به زیارت حرم امامان معصوم ببرند و یا مرتب به دعا و قرائت قرآن دعوت کنند، بدون اینکه ملاحظه توانایی و رغبت بچه‌ها را در نظر بگیرند و بدون اینکه تنوع و جذابیتی در کارها ایجاد کنند، ممکن است بچه‌ها، نفرت پیدا کنند و تمایل لازم را به این اعمال نشان ندهند. لذا می‌باید اعتدال و دقت لازم را داشت. حضرت علی(ع) در این باره می‌فرمایند: هر کسی از چیزی خوشش نیاید و برایش جذاب نباشد، و آن را دشمن بدارد، دوست ندارد به آن بنگرد و نزد او از آن یاد شود. از این فرمایش گهربار این استفاده برده می‌شود که باید کاری کنیم که فرزندان اعمال عبادی را با رغبت و شوق و علاقه انجام دهند و الا آثار منفی خواهد داشت.

نتیجه گیری

نقش آموزه‌های اعتقادی در تربیت اعضای خانواده، بسیار اساسی است. تاثیر آموزه‌های عبادی در استحکام و تقویت خانواده، جدی و شگرف است. وظایف عبادی و اعتقادی افراد، به نحو شایسته و روشن در متون دینی بیان شده است. همسران از طریق الگو و اسوه بودن برای فرزندان، نقش زیادی در گرایش فرزندان به عبادت و معنویت دارند. در خانواده‌ای که التزام عملی به اعتقادات و عبادات وجود دارد، آرامش روانی، نورانیت درونی و مسایل اخلاقی موج می‌زند. امیدواری، پیشرفت مادی و معنوی و همینطور حس وظیفه‌شناسی نسبت به دیگران در خانواده‌های معتقد به آموزه‌های اعتقادی و عبادی، بسیار بالا است.

خانواده علاوه بر اینکه محیط صفا و صمیمت و وحدت بین زن و مرد است، موقعیت بسیار حساسی برای یادگیری و شکل دهی نگرش‌ها و تشکیل باورهای اساسی فرزندانمان را نیز فراهم می‌آورد که برای زندگی اجتماعی و بهره‌وری از میراث فرهنگی و انتقال آن حائز اهمیت است.

"خانواده برای کودکان پایگاهی است که اولین مناسبات انسانی آنها را شکل داده و منبع تامین نیازهای اولیه و اساسی آنها است و همچنین کودک نخستین تجربه‌ها را آنجا به دست می‌آورد. کودک اولین تجربه‌ها را در روابط خود با مادر کسب می‌کند. پذیرندگی عاطفی و روانی، استحکام و استمرار روابط مادر با کودک از عوامل اساسی در مبانی شالوده‌های روانی و شخصیتی کودک است. باید توجه داشته باشیم به هر نسبتی که این ارتباط تحت تاثیر عواملی مختل شود، باید انتظار تزلزل و آسیب‌پذیری شخصیتی افراد را در درون خانواده داشته باشیم." (رشید پور، مجید، عوامل استحکام خانواده،

تهران چاپ دوم ۱۳۸۸)

فهرست منابع

- ۱- قرآن کریم.
- ۲- نهج البلاغه، ترجمه سیدجعفر شهیدی، تهران، آموزش و انقلاب اسلامی، ۱۳۷۲
- ۳- احمدی ابهری، علی، اندیشه و رفتار، مقاله نقش ایمان و اعتقاد مذهبی در درمان بیماری‌ها، ضمیمه ش ۹ و ۱۰، تهران، انستیتو روان پزشکی، ۱۳۷۶، ص ۴۰ - ۵۷.
- ۴- امام خمینی (ره)، آداب الصلوة، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۷۰.
- ۵- امام محمد غزالی، کیمیای سعادت.
- ۶- آزموده، پیمان و همکاران، نقش دین در زندگی، روان شناسی، ش ۴۱، ۱۳۸۶، ص ۲۵ - ۴۰.
- ۷- بی‌ریا، ناصر و همکاران، روان شناسی رشد با نگرش به منابع اسلامی، تهران، سمت، ۱۳۷۵.
- ۸- پناهی، علی احمد، آرامش در پرتو نیایش، قم مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، ۱۳۸۴
- ۹- حرّ عاملی، محمدبن حسن، وسائل الشیعه، قم، مؤسسه آل‌البیت، ۱۴۱۲ ق.
- ۱۰- حسینی دشتی، مصطفی، معارف و معاریف، قم، بی‌نا، ۱۳۷۶
- ۱۱- حسینی نیشابوری، سید علی اکبر، سخنرانی های استاد رفیعی، تهران، ۱۳۹۲
- ۱۲- حیدری، مجتبی، دینداری و رضامندی خانوادگی، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)، ۱۳۸۵.
- ۱۳- خوانساری، جمال‌الدین محمد، شرح غررالحکم و دررالکلم، (تألیف تمیمی آمدی)، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۳.
- ۱۴- دوان شولتز، نظریه‌های شخصیت، ترجمه یحیی سیدمحمدی، تهران، ویرایش، ۱۳۸۴.
- ۱۵- دیلمی، حسن بن محمد، ارشاد القلوب، قم، شریف‌رضی، ۱۴۱۲ ق.
- ۱۶- رشید پور، مجید، عوامل استحکام خانواده، تهران، چاپ دوم، ۱۳۸۸
- ۱۷- سالاری‌فر، محمدرضا، خانواده در نگرش اسلام و روان شناسی، قم، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، ۱۳۸۶.

- ۱۸- شاملو، سعید، **مکتب‌ها و نظریه‌ها در روان‌شناسی شخصیت**، تهران، رشد، ۱۳۷۴.
- ۱۹- شجاعی، محمدصادق، **توکل به خدا**، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی‌قدس سره، ۱۳۸۳.
- ۲۰- شجاعیان، رضا، **ارتباط دعا با سلامت روانی**، اندیشه و رفتار، ش ۳، ۱۳۸۱. ص ۵۸ - ۷۰.
- ۲۱- طباطبایی، سیدمحمدحسین، **شیعه در اسلام**، قم، دفتر انتشارات اسلامی، ۱۳۷۳.
- ۲۲- غباری بناب، باقر، **باورهای مذهبی و اثرات آنها در بهداشت روان**، اندیشه و رفتار، ش ۴، ۱۳۷۴، ص ۴۰ - ۵۸.
- ۲۳- فوتتانا، دیوید، **روان‌شناسی دین و معنویت**، ترجمه ساوار، تهران، ادیان، ۱۳۸۵.
- ۲۴- کارل، الکسیس، **نیایش**، ترجمه علی شریعتی، تهران، الهام، ۱۳۷۷.
- ۲۵- کارنگی، دیل، **آیین زندگی**، ترجمه ریحانه سیف، تهران، پیمان، ۱۳۸۰.
- ۲۶- کسمایی، علی اکبر، **خدااباوری در دین و فلسفه**، نشر و پژوهشهای اسلامی، ۱۳۹۲.